

БОЛАЛАРДА КРЕАТИВЛИКНИ АКТУАЛЛАШТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Kamolova Zulfiya Xasanovna

“Оила ва хотин-қизлар” илмий-тадқиқот институти лойиҳа иштирокчиси, психология фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Аннотация: Мақолада ўқув жараёнида ўқувчиларнинг креативлик хусусиятларини ривожлантиришнинг психологик омиллари ёритиб берилган. Болада мустақил фаолият жараёнида фақат интеллектуал ўзини ўзи ривожлантириш кўникмалари шаклланиши мумкин. Муваффақиятли машқ қилиш ва креатив шахсни шакллантириш, мутлақо янги нарсани ўзлаштиришга қаратилган интеллектуал фаолиятнинг таркибий қисмлари ўз аксини топган.

Калит сўзлар: Мустақил фикрлаш, креативлик, интеллект, когнитив жараёнлар, ассимиляция, қизиқиш, қобилият.

Ўқувчи ўқув жараёнидаги асосий ҳаракат қилувчи шахс сифатида белгиланиши, шахснинг креатив ривожланиши муаммоларини амалга оширишнинг психологик усулларни ривожлантиришни талаб қилади, унинг мақсади билим ва кўникмаларни тўплаш эмас, балки креатив тажрибани доимий равишда бойитиш ва ҳар бир ўқувчи учун ўзини ўзи ташкил этиш механизмини шакллантиришдан иборат.

Илм-фанда креативликни, креатив фикрлашни ўрганиш мумкинми ёки йўқми, муаммо ҳалигача ҳал қилинмаяпти. Ушбу ўқув юрларининг асосий мақсади ўқувчининг атроф-муҳитдан бегоналашишини бартараф этиш ва уни фаол ўрганишга имкон беришдир. Болада мустақил фаолият жараёнида фақат интеллектуал ўзини ўзи ривожлантириш кўникмалари шаклланиши мумкин.

Мактабга борганда, болалар креативлик муҳитини, янги нарсаларни қидиришни ўрганишлари керак.

Бундай атмосферани яратиш жуда қийин, аммо зарурат. Адабиётларда турли хил тушунчаларни кўриш мумкин: ахборот, психологик, когнитив, педагогик муносабатларнинг муҳити. Ўқитувчининг ва ўқувчининг мувозанатли функциялари туфайли боланинг креатив ривожланиши учун қулай шароитлар яратилмоқда [3.2].

Муваффақиятли машқ қилиш ва креатив шахсни шакллантириш, мутлақо янги нарсани ўзлаштиришга қаратилган интеллектуал фаолиятнинг учта таркибий қисми:

1) бошланғич когнитив жараёнларни шакллантиришнинг юқори даражаси;

2) фаол фикрлашнинг юқори даражаси;

3) когнитив жараёнларни юқори даражада ташкил этиш ва диққат марказида бўлиш.

Бунга ички ҳаракатлар режаси ёрдамида эришиш мумкин: режалаштириш, таҳлил қилиш, акс эттириш [4].

Ўқитувчи, тарбиячи боланинг ривожланишини қуйидаги йўналишларда бошқариши керак.

а) бола атроф-муҳитни ўрганади, идрок қилади ва ўзлаштиради;

б) бола атроф-муҳитга таъсир қилади;

в) бола йўналтириш ва ўзини ўзи бошқариш қобилиятини шакллантиради, унда ҳодисалар, атроф-муҳит, хулқ-атворга индивидуал ёндашиш шакланади ва билим амалда йўналтирилади. Бундай ҳолда, ўқитувчи кенг билимлардан фойдаланган ҳолда билим маданиятини ривожлантириши керак, чунки шахсиятнинг ривожланиши мустақилликка, эркин фикрлашга сабаб бўлади.

Ўқитувчи маҳсулдор билимлар моделини пухта эгаллаши ва ўз фаолиятида амалга ошириши керак, кейинчалик бу ўқувчининг креатив салоҳиятини ривожлантириш учун асос бўлиши мумкин. Бундай ҳолда, ўқитувчи ҳар бир боғланиш, моделнинг мазмуни ва аҳамиятини ўзлаштириши керак, чунки ушбу алгоритмга амал қилиш керак [1] :

а) билим - ғоя, муаммо билан танишиш;

б) идрок қилиш - янгиликни ўзингизнинг тажрибангиз билан таққослаш, маълумотларни қайта ишлаш;

с) ассимиляция - ўз тажрибамни бошқалар тажрибаси билан таққослаш, мавжуд воситаларни, усулларни, мавжуд нарсаларни яхшилаш истагини инобатга олиб, сабабий алоқаларни ўрнатиш;

д) таъсир қилиш - воситаларни, янги ҳаракатлар усулларини танлаш, амалга ошириш, шахсий таъсир натижаларини таққослаш.

Ўқитувчи ҳар доим ўзи мустақил равишда қарор қабул қилиши учун бундай шароитларни қўйиш учун ўқувчининг кўникмаларини ўзлаштириши жуда муҳимдир. Ўқитувчиларнинг диққат марказида ўртача ўқувчи бўлиши керак эмас, балки ҳар бир ўқувчи ўзига хослиги билан ажралиб турадиган шахс сифатида. Таълим барча билим усуллари билан онгли равишда шуғулланадиган ўқувчига йўналтирилиши керак.

Тадқиқотчилар маълум шароитларда илгари ўзларининг креатив кучларини намоён этмаган одамлар тўсатдан уларни кашф

қилишларини исботладилар (Мумфорд ва Густафсон, 1988). Масалан, агар улар бу улардан кутилган нарса эканлигини билсалар, уларнинг дивергент тафаккури ўсади (Харрингтон, 1981; Торренс, 1965).

Тўпланган материаллар ташкилий муҳит креатив ҳаракатларни жисмоний қўллаб-қувватлайдиган ва уларнинг мустақиллигини рағбатлантирадиган муҳитда илмий маҳсулдорликнинг ўсишини кўрсатади (Андревс, 1975; Тейлор, 1972). Буни бошқа тадқиқотлар натижалари тасдиқлайди: креатив саой-ҳаракатларни қўллаб-қувватлаш ва тан олиш, айниқса лойиҳанинг дастлабки босқичларида инновацияларни ривожлантиришга ёрдам беради (Линд & Мумфорд, 1987). Бутун бир қатор маълумотлар шуни кўрсатадики, креатив намоён бўлишга халақит берадиган омилларни йўқ қилиш, масалан, одатлар ва аноаналарга асоссиз риоя қилиш, шунингдек, креатив орқани тарғиб қилиш деярли ҳар қандай одамни креатив шахсга айлантириши мумкин.

Назарий манбаларни ўрганиш жараёнида қуйидаги хулосаларга келдик. Бирор кишининг креативлик билан шуғулланишининг камида учта сабаби бор: янги ва хилма-хил рағбатлантиришга бўлган эҳтиёжни қондириш, фикр ва қадриятларингизни этказиш қобилиятини ошириш ва муаммоларни ҳал қилиш. Турли олимлар томонидан яратилган ижоднинг кўплаб таърифлари унинг моҳиятини тушунишга ёрдам беради.

Де Банонинг фикрича, эволюция жараёнида башорат қилинадиган ва доимий ривожланиб борадиган изоляциялаш қобилияти, натижада янги нақшларнинг шаклланишига қаршилик кўрсатилади. Ленгер, шунингдек, кўп ҳаракатлар автоматик (таниш) бўлиб қолади ва биз энди ўз хатти-ҳаракатларимизни тушунмаймиз деб таъкидлайди. Де Бано сингари, у ҳаракатларни ўйламасдан бажаришга мослашиш қобилияти ҳақида гапирди.

Бир қатор тадқиқотчилар, одамлар потенциал креатив бўлганлиги сабабли, қабул қилинган ёки аноанавий ғояларга зид бўлганлиги сабабли ўз ҳаракатларини бостиради деган хулосага келишди. Барчанинг потенциал креатив кайфияти ғояси маълум шароитларда креативлик билан ажралиб турмайдиган одамлар тўсатдан креативликни намоён қилишига мос келади.

Креативлик билан боғлиқ шахсий хусусиятларга интеллектуал ва бадий қобилият, қизиқиш кенглиги, мураккабликка устунлик, куч, меҳнатга иштиёқ ва юқори натижаларга эришишга бўлган қизиқиш (муваффақият мотиви), ҳукм мустақиллиги, автономия, ўзига ишонч,

ноаниқликка бағрикенглик, ҳал қилишга тайёрлик киради. зиддият, креатив ўзига хос имидж, янги тажриба ва янги фикрларга очиқлик.

Шуни таъкидлаш мумкинки, креативликдан завқланиб, одам дунё ва ўзига нисбатан муайян йўналишларни - креативликни ривожлантирадиган ғоялар ва муносабатларни ўрганеди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Abdusamatov, H. (2022). PSYCHOLOGICAL SCIENCES. CUTTING EDGE-SCIENCE.
2. Шамсиев, Ў., & Абдусаматов, Х. (2022). ДАСТЛАБКИ МУЛОҚОТ-ШАХС ШАКЛЛАНИШИНИНГ АСОСИ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(2), 202-207.
3. Abdusamatov, H. (2019). SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF EXTRAMARITAL RELATIONS. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(2).
4. Абдусаматов, Х. (2022). ИСЛОМ ДИНИДА ОИЛАВИЙ МУНОСАБАТЛАР БУЗИЛИШИНИНГ ПСИХОЛОГИК ТАЛҚИНИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 327-329.
5. Abdusamatov, H., & QURBANOVA, M. (2022). Some social and psychological advice for families who have been destroyed. In Conference Zone (pp. 22-24).
6. Abdusamatov, H. U. (2022). Migrant families by foreign scientists learned. Central asian research journal for interdisciplinary studies (CARJIS), 2(2).
7. Dildora, N., & Social, A. K. psychological characteristics of families on the verge of divorce 2021. Special Issue on Engineering Technologies and Management C-3889-3897.